

יסודות ראש השנה

שיעור שלישי

"ראש השנה לרגלים" – איסור 'בל תאחר'

מקורות

א. דברים פרק כג פס' כב-כד

ב. גמרא ראש השנה ד.-: "ולרגלים... קם ליה בבל תאחר"; ו. "בפיך זו צדקה... דהא שכיחי עניים"

ג. תוס' ראש השנה ד. ד"ה צדקות; רשב"א שם, ד"ה צדקות; ר"ן על הרי"ף א: ד"ה צדקה; ספר החינוך מצוה תקעה "מדיני המצוה... ותבחן דבריהם"; ריטב"א ו. ד"ה אמר רבא וצדקה

ד. גמרא נדרים ג: "אמר מר... השתא מיית"; רשב"א שם, ד"ה ה"ג אמר רבא; ר"ן שם, ד"ה בל תאחר

ה. ספר המצוות לרמב"ם ל"ת קנז; השגות הרמב"ן לספר המצוות מ"ע צד "ולפי דעת..."; לב שמח מ"ע צד "ומה שלא טוב..."

רשב"א ד. ד"ה צדקות

וצדקות. כתבו בתוספות דהא דאמרי' הכא דצדקה לא עבר עלה בבל תאחר עד שיעברו עליה שלש רגלים ה"מ בדליכא עניים הכא הא קיימי הכא עניים עובר עליה לאלתר, והיינו דרבא דאמר לקמן וצדקה מיחייב עלה לאלתר דהא קיימי עניים. ולדידי קשיא לי טובא חדא דאם איתא כי קאמר רחמנא דלא עבר בקרבנות עד שיעברו עליו שלש רגלים היינו משום דלא אטרח עליה עד שלש רגלים וכיון שכן אלו איתיה בירושלם ואפרשיה לקרבן יעבור עליה לאלתר דהא קאי מקדש והא קיימי כהנים וקיימא בהמה. ועוד דכיון דחייב בעשה ברגל אחד מובאת שמה והבאתם שמה ממילא ליקום בבל תאחר וכו' מאיר דהא חייבו להביאו וכיון שהוא מחוייב בכך ובא לירושלם יעבור דהא קאי מקדש וכהנים. ועוד בכל שלשה רגלים ליחייב בבל תאחר ואמאי בעי ר' שמעון כסדרן, אי משום טירחא הא עברו שלש רגלים ומאי טעמא עבר חד בשלשה ואידך לא עבר עד ארבעה ואידך עד חמשה, אלא שהיא גזירת הכתוב וכיון דגזירת הכתוב היא בבל תאחר מה לי קרבנות מה לי צדקה. ועוד דאם איתא דצדקה לאלתר קא עבר עלה בבל תאחר אם כן קרא לצדדין כתיב, ואם תמצא לומר דקרא בדליכא עניים א"כ לא הו"ל למימר וצדקה מחייב עלה לאלתר דהא קיימי עניים דמשמע דלעולם מסתמא עבר עלה לאלתר אלא כיון דקרא נסיב לה בדליכא עניים ובהכין משתעי הכין הוה ליה לרבא למימר וצדקה אי קיימי עניים מיחייב עלה לאלתר. ועוד דאקשינן עליה דרבא פשיטא ומאי פשיטותא אדרבה צריכא רבה דמסתמא כיון דלא חייבה התורה אלא בשלש רגלים כסדרן הו"א דגזירת הכתוב היא בין קיימי עניים בין לא קיימי... אלא מסתברא לי דלעולם ג' רגלים לבל תאחר גזירת הכתוב היא ועד שיעברו עליו אינו עובר ואפי' קיימי עניים וקאי מקדש וקיימי כהנים, והיינו ברייתא, ודרבא לחייבו בעשה דמוצא שפתיך וכדדרשינן מוצא שפתיך זו מצות עשה.

ריטב"א ראש השנה ו. ד"ה אמר רבא וצדקה

אמר רבא וצדקה מיחייב עלה לאלתר. פי' תוס' דמחייב בבל תאחר דהא קיימי עניים, ואף על גב דלעיל קתני צדקות, הא תריצנא לה, והקשו תוס' על פי' זה דהא לקט שכחה ופיאה במקום דאיכא עניים היא ואפ"ה תנא לעיל שאינו עובר בבל תאחר אלא ברגלים ואמאי נימא דהא קיימי עניים, ותירצו דהתם בשלקטן לעניים אחרים שאינן בעיר וכו' אליעזר דאמר מי שליקט הפיאה ואמר הרי זו לפלוני עני זכה לו, ודאי שאין תירוץ זה מחזור דהוה ליה למימר עלה הניחא לר' אליעזר אלא לרבנן מאי איכא למימר, דהוה כיחידא דלא כהילכתא, ועו"ק אם איתא דבל

תאחר תלי כפי מה שסיפק בידו לעשות גבי קרבנות נמי ליחייבו בני ירושלים לאלתר דהא קאי מקדש והא קיימי כהנים, ועוד אפי' כל ישראל נמי כיון שחייבו הכתוב בעשה אפי' ברגל אחד והרי הוא מחוייב לבא עכ"פ למה לא נחייבנו ג"כ מיד בבל תאחר דהא קיימי מקדש וכהנים... ומפני כל הקושיות האלו פי' דלעולם כל תאחר בג' רגלים הוא תלוי לכל דבר וגזירת הכתוב הוא, ורבא לא קאמר אלא דמחייב עליה ליתנה לעניים לעשה דמוצא שפתיך, והיינו דליתיה להאי טעמא גבי לקט שכחה ופיאה... אבל יש לדון כשיטת התוס' מדחזינן פשטא דגמרא דנקיט מהו דתימא כקרבנות דמי ועד ג' רגלים לא מיחייב, ותו קשיא לי דא"כ היכי סתים ואמר מיחייב עליה לאלתר ולא פריש דמיחייב או דעבר עליה בעשה כדפריש באידך דבסמוך, אלא ודאי משמע דאכל מה דאירינן בצדקה קאמר בין לעשה בין לבל תאחר בכוליה מיחייב עליה לאלתר... והא דמקשי על פירושם מלקט שכחה ופיאה לא קשיא דרחמנא לא חייביה לאלתר במה שסיפק בידו לעשות אלא שהוא עצמו נתחייב בדבר בפיו כגון נדר של צדקה, אבל לקט שכחה ופיאה דלאו איהו נדר מידי אלא רחמנא רמא עליה לא חייביה בבל תאחר לאלתר, ודקשיא להו מקרבנות אנשי ירושלים הא נמי לדידהו תיקשי אמאי לא עברי בעשה דמוצא שפתיך לאלתר דהא קיימי מקדש וכהנים, וא"כ בכל מאי דנדר או הקדיש ליחייב לאלתר דהא כולהו איתנהו בעשה דמוצא שפתיך, אלא ודאי בצדקה דשכיחי עניים בכל דוכתי והם צריכין לו בכל שעה רמא רחמנא חיובא עליה לאלתר מכיון דקבליה עליה, שאם אתה קובע לו זמן מרובה הרי עניים רעבים וסתמא שכך היה דעת הנודר ליתנו לאלתר, אבל קרבנות שרוב הנודרים לא שכיח להו מקדש וכהנים והוא ממון גבוה ואפשר להמתין לא חלק הכתוב בין אנשי ירושלים לשאר מקומות, שאם באנו לדון כן אף בשאר מקומות נחייבם כפי מה שקרובים לירושלים, אלא ודאי לא חילק הכתוב ותלה לכולם ברגלים לבל תאחר מיתה, וכשם שגזרת הכתוב לחלק בין עשה דוהבאתם שמה ללאו דבל תאחר לענין רגל אחד ושלוש רגלים כך גזר לתת לכל ישראל שלש רגלים, ולא עוד אלא שהאריך זמן לכולן שיהו ג' רגלים כסדרן לדברי ר"ש, ומיהו הני מילי במידי דגבוה ושייכי ביה רגלים אבל בשל עניים דלא שייכי ברגלים והן צריכין לו בכל שעה ואין להם ענין בירושלים ורגלים סברא הוא שלא תלאו ברגלים, ומשום דהוה טעמא דסברא הוא דמתמהינן עליה פשיטא כי למה יאריך הכתוב חוב של עניים שצריכין לו כל שעה ויתלהו ברגלים כיון דשכיחי עניים, ולהכי מהדרינן דילמא ס"ד גזרת הכתוב הוא לדונו כשאר נדרי גבוה קמ"ל רבא דקרא לא כתביה הכא אלא להוסיף עליה חיוב דעשה ולא תעשה ולא לאקולי עליה במאי דמיחייב בדין צדקה לתת לעניים בכל שעה כמסת ידו בלי נדר וכש"כ במה שנדר.

ספר החינוך מצוה תקעה

מדיני המצוה מה שאמרו זכרונם לברכה בפרק קמא דראש השנה שצדקה מחויב האדם לעשותה מיד, ואמרו בטעם זה משום דהא קיימי עניים, כלומר מכיון שבידו לקיים המצוה מיד חיוב העשה גם כן עליו מיד. ומכל מקום לענין לעבור עליו בבל תאחר אין עוברין עד שיעברו עליו שלשה רגלים, שדרך כלל תחייב התורה בכל נדרי שמים בבל תאחר אחר שלשה רגלים ולא קודם לכן, וכדברי הברייתא שכתבתי במצוה זו בסמוך, זהו דעת קצת המפרשים. אבל יש מהם שאמרו שאף בבל תאחר מחייבין בצדקה בשאינו פורע אותה לאלתר. ואמרו שחילוק יש בין מה שאדם מחייב עצמו בו כגון צדקה, למה שאין אדם מחייב עצמו כלקט שכחה ופיאה, דמה שחייב הוא עצמו בו ובידו לקיים דאית ביה הני תרתי כגון צדקה מחויב עליה בבל תאחר מיד, אבל בלקט שכחה ופיאה לא חייב הוא עצמו בהן. וקרבנות שחייב הוא עצמו בהן אין בידו להקריבם מיד, ולפיכך אינו עובר עליהן עד אחר שלשה רגלים. תזכה בני ותבחן דבריהם.

רשב"א נדרים ג: ד"ה ה"ג אמר רבא

והא דאמרינן דמההיא שעתא הו"ל נזיר אסוקי מלתא דרבא היא כלומר דכיון שאמר לא אפטר מן העולם עד שאהא נזיר הרי הוא ראוי מאותו שעה להיותו נזיר שהרי קבל על עצמו להיות נזיר ועל כרחו יצטרך לנהוג נזירות קודם שיפטר הלכך הרי הוא עובר עליו מעתה בבל תאחר כיון שאפשר שיפטר קודם שינהוג נזירות ונמצא עובר למפרע כאומר לאשתו הרי זה גיטך שעה אחת קודם מיתתי... אלא דקשיא, לי למה ליה דאמר טעמא משום דכל שעתא ושעתא אמרינן דלמא מיית דאטו בל תאחר דאמר רחמנא משום דלמא מיית הוא הא אינו אלא מצות מלך, ותדע לך שאינו עובר אלא אחר שלשה רגלים וכסדרן ופעמים שהם ג' פעמים ד' פעמים ה', ועוד קשיא לי דכיון דמנדרים ילפינן דיו שיהא כנדרים ומה נדרים אינו עובר לאלתר אלא לאחר שלשה רגלים אף נזירות לא יהא עובר עליו אלא לאחר ג' רגלים. וא"ת בנדרים גופייהו דוקא בקרבנות א"נ במקדיש שצריך לעלות לירושלים לפיכך לא חייבו הכתוב עד לאחר שלשה רגלים אבל בנזירות שהוא תלוי ברצונו בכל עת אינו צריך שלשה רגלים וכההיא

דאמר רבא צדקה מיחייב עלה לאלתר דהא קיימי עניים, אפ"ה לא ניחא לי, דהא משמע דההיא דרבא לא חייב בבל תאחר קאמר, דבל תאחר לא עבר עליה אלא עד לאחר שלשה רגלים כקרבות דהא צדקה ופאה אף על פי שהם לעניים לקרבות איתקוש לבל תאחר וכולהו מחד קרא נפקי ובהדיא תניא חייבי חרמים וערכין וצדקות כו' כיון שעברו עליהם שלשה רגלים עובר בבל תאחר... אלא דרבא לא לבל תאחר קאמר אלא שחייב ליתנה... ומשום כך ה' נ"ל דהא דאמרי' הכא דעובר מיד היינו מדרבנן שחשו למיתה כמו שחשו מדבריהם לאומר לאשה הרי זה גיטך שעה אחת קודם מיתתי אבל מדאורייתא עד שיעבור עליו שלשה רגלים אינו עובר.

המשנה אומרת:

[משנה ב.]

באחד בניסן ראש השנה למלכים ולרגלים.

הגמרא [ד.] מבארת, כי דברי המשנה אמורים ביחס לאיסור 'בל תאחר', והיא נוקטת בשיטת רבי שמעון שעוברים על איסור זה רק לאחר שעברו "ג' רגלים כסדרן וחג המצות תחילה".

מקור איסור 'בל תאחר' בדברי התורה בפרשת כי תצא:

כי תדר נדר לה' אלהיך לא תאחר לשלמו, כי דרש ידרשנו ה' אלהיך מעמך והיה בך חטא. וכי תחדל לנדר, לא יהיה בך חטא. מוצא שפתיך תשמר ועשית, כאשר נדרת לה' אלהיך נדבה אשר דברת בפיו. [דברים כג, כב-כד]

בכתובים אלו מזהירה התורה על איחור מתשלום הנדר. בתורה לא מפורש הזמן בו עוברים על האיסור, ונחלקו בכך התנאים:

חייבי הדמין והערכין החרמין וההקדשות, חטאות ואשמות עולות ושלמים, צדקות ומעשרות בכור ומעשר ופסח, לקט שכחה ופאה – כיון שעברו עליהן שלשה רגלים עובר בבל תאחר. רבי שמעון אומר: שלשה רגלים כסדרן וחג המצות תחלה. רבי מאיר אומר: כיון שעבר עליהן רגל אחד עובר בבל תאחר. רבי אליעזר בן יעקב אומר: כיון שעברו עליהן שני רגלים עובר בבל תאחר. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר: כיון שעבר עליהן חג הסוכות עובר עליהן בבל תאחר. [ר"ה ד-:]

בדברי התנאים חמש שיטות בזמן האיחור בו עוברים ב'בל תאחר':

- א. לפי רבנן, לאחר שעברו שלושה רגלים בהם הנודר לא שילם את נדרו.
- ב. לפי רבי שמעון, לאחר שעברו "שלושה רגלים כסדרן" – פסח, שבועות וסוכות.
- ג. לפי רבי מאיר, מיד לאחר שעבר רגל אחד.
- ד. לפי רבי אליעזר בן יעקב, לאחר שעברו שני רגלים.
- ה. לפי רבי אלעזר ברבי שמעון, לאחר שעבר חג הסוכות.

הגמרא מבארת כי מחלוקת רבי מאיר ורבנן נעוצה בדרשת הכתובים:

ורבי מאיר מאי טעמא? דכתיב 'ובאת שמה והבאתם שמה'. ורבנן, ההוא לעשה. ורבי מאיר, כיון דאמר ליה רחמנא אייתי ולא אייתי, ממילא קם ליה בבל תאחר. [שם]

הגמרא אומרת, כי לפי רבי מאיר, שעת העלייה לרגל מחייבת את האדם לשלם את נדריו, ולכן אם אינו עושה זאת – עובר ב'בל תאחר'. לעומת זאת, לפי רבנן, אמנם קיים חיוב להביא את נדריו ברגל, ואם אינו עושה זאת עובר בעשה, אך על איסור 'בל תאחר' עוברים רק לאחר שלושה רגלים בהם הנודר נמנע מלשלם את נדרו.

לכאורה, ביסוד מחלוקת התנאים עומדות שתי תפיסות עקרוניות בגדר איסור 'בל תאחר'. לפי רבי מאיר, האיסור קיים מיד כאשר חל חיוב תשלום הנדר והנודר מתאחר מלקיימו. בשל כך, אדם הנמנע מלהביא את קרבנותיו ברגל, בו חלה חובת תשלום הנדר, עובר בלאו – "כיון דאמר ליה

רחמנא אייתי ולא אייתי, ממילא קם ליה בבל תאחר". לעומת זאת, לפי רבנן, אמנם חיוב תשלום הנדר חל בשעת הרגל, אך איסור 'בל תאחר' נאמר רק כאשר האדם מתמהמה מלשלם את נדרו לאורך זמן – במשך שלושה רגלים.

על פי דברים אלו, הואיל ולהלכה פוסקים כשיטת רבנן¹, חיוב 'בל תאחר' קיים רק לאחר איחור של שלושה רגלים, גם כאשר החיוב חל קודם לכן. אמנם, הדברים תלויים בשיטות הראשונים בדיון 'בל תאחר' ביחס לצדקה. בברייתא דלעיל צדקה נמנית בין החיובים עליהם עוברים ב'בל תאחר', ולגביהם נחלקו התנאים בזמן בו חל האיסור. עם זאת, בהמשך סוגיית הגמרא מובאים דברי רבא:

אמר רבא: וצדקה מיחייב עלה לאלתר. מאי טעמא, דהא קיימי עניים. [ר"ה ו.]

הגמרא אומרת שאיסור 'בל תאחר' חל מיד כאשר עומדים עניים לפניו ואינו נותן להם צדקה.

הראשונים מקשים על כך מהברייתא דלעיל [ד.] הכוללת את צדקה בין החיובים שהאיסור נאמר רק לגבי איחור של שלושה רגלים, והם מיישבים סתירה זו בדרכים שונות.

הרשב"א כותב:

אלא מסתברא לי דלעולם ג' רגלים לבל תאחר גזירת הכתוב היא ועד שיעברו עליו אינו עובר ואפילו קיימי עניים וקאי מקדש וקיימי כהנים, והיינו ברייתא, ודרבא לחייבו בעשה ד'מוצא שפתיך' וכדדרשינן 'מוצא שפתיך – זו מצות עשה'. [רשב"א ד. ד"ה וצדקות]

הרשב"א רואה בברייתא את המקור המרכזי לגדר איסור 'בל תאחר' בצדקה, ולשיטתו גם בצדקה האיסור נאמר רק לאחר שלושה רגלים. לכן, מסביר הרשב"א, דברי רבא אמורים ביחס לעשה בלבד, ורק עליו עוברים כאשר נמצאים עניים ואינו נותן להם צדקה.²

הר"ן חולק ומיישב את המקורות באופן שונה:

ואני אומר... דמידי דתלי במקדש, כחייבי הקדשות והקרבנות, תלי בג' רגלים, ומידי דלא תלי במקדש, כצדקה, לא תלי ברגלים כלל, וליכא פלוגתא בין קיימי עניים ללא קיימי עניים ובין היכא דקאי גבי המקדש כהנים להיכא דלא קאי, שהתורה לא נתנה דבריה לשעורים. וברייתא הכי קתני: דחייבי חרמים וכו' וצדקות ומעשרות וכל אותן השנוין בברייתא, כיון שעברו עליהן שלשה רגלים עובר בבל תאחר ותרתי. קא משמע לן חדא דבכל הני קאי עלייהו בבל תאחר, וכדמוכח בגמרא דאכולהו אזהר רחמנא, ואשמעינן תו דליכא חד מינייהו שלא יעבור עליו בבל תאחר כיון שעברו עליו ג' רגלים, אבל איפכא לא קאמר שלא יעבור על שום אחד מהם בבל תאחר עד ג' רגלים, ומיהו אפשר למטעי בהכי, ולפיכך בא רבא ופירש דצדקה מיחייב עליה לאלתר, לומר דמאי דתניא צדקה בהדי הנך היינו לומר דבצדקה נמי קאי עלייהו בבל תאחר, ומשום דרובייהו דמתנו בברייתא תלו במקדש ובעינן בבל תאחר דידהו שלשה רגלים קאמר בכולהו כיון שעברו ג' רגלים, דבצדקה נמי קושטא דמילתא היא דכיון שעברו עליה ג' רגלים עובר בבל תאחר, אבל אין הכי נמי דלאלתר נמי מיחייב עליו, דהא קיימי עניים ולא תליא במקדש כלל. כן נראה לי. [ר"ן א: ד"ה וצדקה]

הר"ן רואה בדברי רבא את המקור המרכזי, והוא לומד ממנו כי שיעור שלושה רגלים נאמר רק ביחס לחיובים התלויים במקדש, אך על צדקה עוברים לאלתר – "דהא קיימי עניים". בשל כך, הר"ן מבאר כי אמנם הברייתא כוללת את צדקה עם החיובים עליהם עוברים בשלושה רגלים, אך אין כוונתה להשוות את צדקה אליהם לחלוטין; הברייתא כותבת את ההגדרה הנכונה לכל הדינים, שעוברים לאחר שלושה רגלים, אך אליבא דאמת בצדקה עוברים לאלתר.

האחרונים [דברי יחזקאל סי' יג אות ט, גרנ"ט סי' מח; קונטרסי שיעורים נדרים שיעור י אות ג] מבארים כי מחלוקת זו נעוצה בהבנות דלעיל. לפי הרשב"א, שיעור הזמן של שלושה רגלים הוא שיעור בזמן

¹ כן פוסק הרמב"ם [הל' מעשה הקרבנות פ"ד ה"ג].

² וכן מובא בתוספות הרא"ש [ד"ה אמר] בשם רבנו יונה.

האיחור – החיוב חל לאלתר, אך התורה קבעה שרק איחור של שלושה רגלים נאסר, וקביעה זו קיימת בכל התחומים. לעומת זאת, לפי הר"ן, שיעור הזמן הוא **מועד חלות החיוב**. בשל כך, בצדקה, בה החיוב חל מיד כאשר עומדים לפניו עניים, עובר על האיסור לאלתר.

תפיסותיהם השונות של הראשונים עולות גם ממחלוקתם לגבי 'בל תאחר דנזירות'.

הגמרא במסכת נדרים אומרת:

בל תאחר דנזירות היכי משכחת לה... אמר רבא: כגון דאמר לא איפטר מן העולם עד שאהא נזיר, דמן ההיא שעתא הוה ליה נזיר... דאמרינן דילמא השתא מיית. [נדרים ג:]

מדברי הגמרא עולה כי האומר 'לא איפטר מן העולם עד שאהא נזיר' עובר ב'בל תאחר' אם אינו נעשה נזיר לאלתר.

הר"ן מבאר את טעם הדבר:

דכיון שהתנה ואמר לא איפטר מן העולם משמע דהכי קאמר: הרי עלי למנות נזירות בעניין שלא יהא חשש בדבר שאשלים נזירותי קודם שאפטר מן העולם. משום הכי, אף דלישנא לא משמע דאהא נזיר מעתה, מיהו קם ליה בבל תאחר לאלתר, דאף על גב דאיכא למימר מהיכא קא ילפת מנדרים, אי מה התם בל תאחר דידהו ליתא אלא אחר ג' רגלים... הכא נמי לאחר ג' רגלים, ליתא, דאילו התם אמר הרי עלי סתמא, אבל הכא לא אמר הכי... וכיון שכן הוה ליה כאומר הרי עלי להביא קרבן מיד, דקם ליה בבל תאחר לאלתר.

[ר"ן שם, ד"ה בל תאחר]

לדבריו, הואיל וקיים חשש למיתה, מוטלת על הנודר חובה להתחיל את נזירותו לאלתר, ולכן אם מתאחר ואינו עושה זאת – עובר ב'בל תאחר'.

לעומתו, הרשב"א שולל את ההבנה שמתחייב ב'בל תאחר' לאלתר:

דאטו בל תאחר דאמר רחמנא משום דדלמא מיית הוא, הא אינו אלא מצות מלך, ותדע לך שאינו עובר אלא אחר שלשה רגלים וכסדרן ופעמים שהם ג' פעמים ד' פעמים ה'. ועוד קשיא לי, דכיון דמנדרים ילפינן, דיו שיהא כנדרים, ומה נדרים אינו עובר לאלתר אלא לאחר שלשה רגלים, אף נזירות לא יהא עובר עליו אלא לאחר ג' רגלים.

[רשב"א שם, ד"ה ה"ג אמר רבא]

לדברי הרשב"א, איסור 'בל תאחר' נאמר רק על איחור של שלושה רגלים, ולכן לא ייתכן שבנזירות יעבור על האיסור לאלתר.

בשל כך הרשב"א כותב שכוונת הגמרא היא לאיסור דרבנן בלבד:

ומשום כך היה נראה לי, דהא דאמרינן הכא דעובר מיד היינו מדרבנן שחשו למיתה... אבל מדאורייתא עד שיעבור עליו שלשה רגלים אינו עובר. [שם]³

הקשר בין שתי מחלוקות אלו שבין הרשב"א לר"ן, לגבי 'בל תאחר' בצדקה ובנזירות, גלוי לעין. לפי הרשב"א, איסור 'בל תאחר' נאמר רק לאחר איחור של שלושה רגלים. בשל כך, לשיטתו אין כל מקור לחלות איסור זה לאלתר – לא בצדקה ולא בנזירות. לעומת זאת, לפי הר"ן, האיסור נאמר בכל איחור משעת חלות החיוב. בהתאם לכך, בקרבנות חלות החיוב היא רק לאחר שלושה רגלים,

³ הרא"ש [שם, ד"ה לא אפטר] מפרש כי ב'בל תאחר' דנזירות עובר רק לאחר שלושה רגלים. מכאן שהוא הולך בדרכו העקרונית של הרשב"א, שהאיסור קיים בכל מקום רק באיחור של שלושה רגלים.

ולכן רק לאחריהם עוברים ב'בל תאחר', אך בצדקה ובנזירות, בהם חלות החיוב היא מידית – עוברים על איסור 'בל תאחר' לאלתר.⁴

דברים אלו בביאור שיטות הראשונים עומדים בסתירה לטענתנו בתחילת השיעור. פתחנו את דברינו בטענה שהבנות אלו בגדר איסור 'בל תאחר' שנויות במחלוקת רבי מאיר ורבנן: לפי רבי מאיר האיסור חל מיד בשעת חלות החיוב – ברגל, ואילו לפי רבנן האיסור חל רק לאחר איחור של שלושה רגלים משעת חלות החיוב. אמנם, כפי שהתבאר, הראשונים נחלקו בשאלה זו עצמה, ומכאן שהם מבארים את מחלוקת התנאים באופן אחר.

לפי הרשב"א, הסבור שהאיסור קיים רק לאחר איחור ממושך משעת החיוב, ניתן להבין כי הגדרה זו מוסכמת על כל התנאים, אלא שנחלקו רבי מאיר ורבנן בשיעור האיחור – רגל אחד או שלושה רגלים. אולם, לפי הר"ן, הסבור שהאיסור קיים מיד בשעת חלות החיוב, שיטתם של רבנן טעונה ביאור. לכאורה לשיטתו יש לבאר כי ההגדרה שהאיסור קיים מיד בשעות חלות החיוב היא מוסכמת, אלא שנחלקו רבי מאיר ורבנן בשעת חלות החיוב – ברגל הראשון או רק לאחר שלושה רגלים. אמנם, קשה על כך מדברי הגמרא, שרבנן מודים שעוברים בעשה כבר ברגל הראשון. לכאורה, דין זה מוכיח שהחיוב חל לפני שעברו שלושה רגלים, ואם כן שיטת הר"ן טעונה ביאור.

הקהילות יעקב מיישב תמיהה זו:

והנראה דיש לומר בזה, דהחיוב להביא ברגל ראשון אינו כלל מפאת נדרו אלא מפאת שיש לו קרבן, וכל מה שיש לו חייבתו תורה להביאו כשעולה לרגל. [קהילות יעקב ר"ה ס' ג]

לפי דבריו, העשה, הנלמד מהכתוב "ובאת שמה... והבאתם שמה", אינו נובע מחלות חיוב תשלום נדרו, אלא זוהי חובת הרגל, בו עולים למקדש, להביא את כל הקרבנות הנמצאים ברשותו. בשל כך, על אף שחובת הקרבן עדיין לא חלה על האדם (עד שיעברו שלושה רגלים משעת נדרו), הוא מחויב בעשה להביא את הקרבן שברשותו למקדש.⁵

לסיום השיעור נעיר כי בראשונים ישנן דרכים נוספות ביישוב הסתירה הקיימת לגבי מועד חלות איסור 'בל תאחר' בצדקה.

תוספות כותבים:

והא דאמר רבא לקמן 'וצדקה מיחייב עלה לאלתר', הני מילי דקיימי עניים, אבל לא מיחייב להדורי בתרייהו כל זמן שלא עברו שלשה רגלים. [תוס' ר"ה ד. ד"ה צדקות]

לדבריהם, כאשר 'קיימי עניים' עוברים על 'בל תאחר' לאלתר, ואילו כאשר לא 'קיימי עניים' עוברים רק לאחר שלושה רגלים.

נראה שלשיטתם חיוב צדקה הוא בעל אופי כפול: זהו גם חיוב לעניים וגם חיוב לגבוה. בהתאם לכך, כאשר 'קיימי עניים' חל החיוב לעניים, ולכן הנמנע מלתת להם עובר לאלתר על 'בל תאחר'; כאשר לא 'קיימי עניים', החיוב לעניים לא חל, ולכן מתחייב ב'בל תאחר' רק לאחר שלושה רגלים, שכן, בדומה לקרבנות, בזמן זה חל החיוב לגבוה.⁶

בספר החינוך מובאת שיטה נוספת:

⁴ עי' דברי יחזקאל [שם] וקונטרסי שיעורים [שם, אות ד] הטוענים שדין הנמנע מלהביא את פסחו בערב פסח, האם עובר עליו לאלתר, תלוי במחלוקת זו ביסוד דין 'בל תאחר', ואכמ"ל.

⁵ עי' קונטרסי שיעורים [שם, אות ה] המביא לכך ראיות שונות.

⁶ לפי זה, תוספות מבינים את שיעור שלושת הרגלים בדרכו של הר"ן, שזהו מועד חלות החיוב.

אבל יש מהם שאמרו, שאף בבל תאחר מחייבין בצדקה בשאינו פורע אותה לאלתר. ואמרו, שחילוק יש בין מה שאדם מחייב עצמו בו, כגון צדקה, למה שאין אדם מחייב עצמו, כלקט שכחה ופאה. דמה שחייב הוא עצמו בו ובידו לקיים, דאית ביה הני תרתי, כגון צדקה, מחויב עלה בבל תאחר מיד, אבל בלקט שכחה ופאה לא חייב הוא עצמו בהן. וקרבות שחייב הוא עצמו בהן אין בידו להקריבם מיד, ולפיכך אינו עובר עליהן עד אחר שלשה רגלים.

[ספר החינוך מצוה תקעה]

לפי שיטה זו, קיים חילוק בין צדקה לבין מתנות עניים: בצדקה עובר לאלתר, ואילו במתנות עניים עובר רק לאחר שלושה רגלים. החינוך מבאר כי עוברים על 'בל תאחר' לאלתר רק בצירוף שני גורמים: "מה שחייב הוא עצמו בו ובידו לקיים".

טעמה של שיטה זו מבואר בדברי הריטב"א:

ודאי בצדקה דשכיחי עניים בכל דוכתי והם צריכין לו בכל שעה רמא רחמנא חיובא עליה לאלתר מכיון דקבליה עליה, שאם אתה קובע לו זמן מרובה הרי עניים רעבים, **וסתמא שכך היה דעת הנודר ליתנו לאלתר.**
[ריטב"א ר"ה ו. ד"ה אמר רבא וצדקה]

לדבריו, בצדקה שהאדם מחייב את עצמו, דעתו לתת את הצדקה לאלתר, ולכן כבר מרגע שאינו נותן את הצדקה לעניים העומדים לפניו עובר ב'בל תאחר'.

מדבריו עולה הבנה חדשה בגדר איסור 'בל תאחר'. לפי השיטות שהובאו עד כה, האיסור הוא על איחור בתשלום הנדר (לפי הרשב"א: באיחור הנמשך שלושה רגלים, ולפי הר"ן: באיחור משעת חלות הנדר). לעומת זאת, לפי החינוך והריטב"א, האיסור הוא על אי קיום הנדר – חובת הנדר כוללת התחייבות לשלם את הנדר בפרק זמן מסוים, והימנעות מלשלם את הנדר בפרק זמן זה מהווה אי קיום של הנדר.

תפיסה זו בגדר איסור 'בל תאחר' עולה מדברי הרמב"ם בספר המצוות, כי הנמנע מלשלם את נדרו בשלושת הרגלים עובר ב'בל תאחר' וב'בל יחל':

ובספרי אמרו: 'לא יחל דברו – מגיד שהוא עובר על בל יחל ועל בל תאחר'. כלומר, כשנדר קרבן ולא הקריבו ועברו עליו שלושה רגלים הוא חייב משום 'בל תאחר' ומשום 'לא יעשה דבריו חולין'.
[ספר המצוות לרמב"ם ל"ת קנז]

הרמב"ן חולק וטוען כי הנמנע מלשלם את נדרו בשלושת הרגלים עובר ב'בל תאחר' בלבד:

ולפי דעתי, שעובר בשלושה רגלים משום 'בל תאחר', אבל משום בל יחל אינו עובר עד שיעבור על הנדר ואי אפשר לקיימו, ואין ל'בל יחל' עניין ברגלים.

[השגות הרמב"ן לספר המצוות מ"ע צד]

לדברי הרמב"ן, הנמנע מלשלם את נדרו בשלושת הרגלים, הרי הוא מאחר מלשלם את נדרו אך אינו מפר אותו. בשל כך, הוא עובר ב'בל תאחר' ולא ב'בל יחל'. לעומת זאת, לשיטת הרמב"ם, זמן תשלום הנדר הוא חלק מגוף הנדר, ולכן המאחר מלקיימו הרי הוא מפר את נדרו ועושה דבריו חולין, ובשל כך הוא עובר גם ב'בל יחל'.

להערות ולתגובות: שלמה ליפשיץ

lshlomo26@gmail.com

⁷ כן מבאר הלב שמח [מ"ע צד] והחתם סופר [נדרים ג: ד"ה אמר רבא] את שיטת הרמב"ם.